

Alkohol feldi Sovjetsamveldið

Í blaðnum Alkoholpolitisk Magasin hefur sviin Rolf Bromme, redaktörur, grein um alkoholávirkanina í gamla Sovjetsamveldinum. Rolf Bromme hefur givið okkum loyvi at seta greinina í Sosialin

Rolf Bromme, redaktörur, býr í Upplands Vasby í Svøríki

ROLF BROMME

To svenske øststatsforskere, Stefan Hedlund og Niclas Sundström, hævder i en ny afhandling i politisk økonomi „Rysslands økonomiske reformer“, at det som bragte stormagten Sovjetunionen til fald, først og fremmest var alkoholforbrugets størrelse og kampagnen mod det, som var startet af kommunistpartiets sidste generalsekretær Mikhail Gorbatsjov. Alkoholforbruget i det gamle Sovjet var så stort og kampagnene mod alkoholmisbruget så succesrige, at statsbudgettet brandskattedes for den vigtige indkomstkilde, som alkoholsalget var.

Grunden til den statsfinansielle krise, der fulgte af et hurtigt voksende budgetunderskud, var altså indkomstbortfaldet fra det hurtigt formindskede alkoholsalg. Budgetunderskuddet, som begyndte at blive mærkbart i 1990 og 1991, resulterede i særdeles alvorlig mangel på balance i økonomien.

Det hurtigt voksende hul i Sovjetstatens økonomi afspejlede sig i et lige så hurtigt voksende bjerg af likvide rubler hos befolk-

ningen. Men borgerne kunne ikke finde ret meget at købe for disse rubler. På landet i Sovjetunionen havde udbudet af forbrugsvarer altid været meget begrænset. Omkring en tredjedel af den sovjetiske befolkning boede på landet. Der havde vodkaalget beslaglagt en stor del af de samlede husholdningsudgifter.

Gorbatsjovs anti-alkoholkampagne havde først og fremmest til formål at formindskede den mandlige slaviske befolknings omfattende alkoholmisbrug. Anti-alkoholkampagnen omfattede foruden en intensiv propaganda en række yderst strenge foranstaltninger, der havde til formål at gøre det både dyrere og sværere at få fat på alkohol. Myndighederne foranstaltede kraftige prisforhøjelser og ligeledes en kraftig reduktion af den officielle alkoholproduktion.

Alkoholsalget, som formindskedes stærkt derved, blev desuden underkastet stærke restriktioner i øvrigt. Antallet af alkoholbutikker reduceredes drastisk, og deres åbningstid begrænsedes til kun fire timer dagligt. Vin og øl kunnu dog købes i seks timer, men ikke

før klokken 14.00. Alkohol måtte heller ikke serveres på restauranterne før kl. 14.00. Denne regel kom også til at gælde for udlændinge, hvilket viser kampagnens høje politiske prioritet, eftersom udlændinge normalt havde en privilegeret stilling.

Alkoholkampagnene fik en betydelig positiv indvirkning på folkesundheden, selv om denne virkning – ligesom i øvrigt kampagnen – blev kortvarig. Men de økonomiske og politiske konsekvenser synes at have været uforudsete. Det, som syntes at være små politiske indgreb, fik altså uforudsete følger.

Det, som i bakspejlet kan betragtes som slående, er, at ingen synes at have tænkt på de statsfinansielle konsekvenser. Det tidligere meget omfattende spiritussalg mindskedes hurtigt med radikalt formindskede skatteindkomster til følge. Nogle kompenserende foranstaltninger vedtoges aldrig for at få disse tabte statsindkomster ind igen på en anden måde. De svenske øststatsforskere Stefan Hedlund og Niclas Sundström beskriver dette som „det gamle kommandosystems institutionelle blokeringer mod markedsøkonomisk tankegang“.

Men det var ikke bare det, at statsindkomsterne på grund af det formindskede alkoholsalg hurtigt dalede, der skabte problemerne i den sovjetiske økonomi. Med det formindskede alkoholsalg fulgte også en hurtigt voksende likviditet i husholdningerne. Det var det, som armerede den „inflationbombe“, som senere eksploderede i begyndelsen af 1992, og som på kort tid væltede den sovjetiske økonomi.

Menneskene fik godt med penge. Men de kunne ikke købe noget for dem. Det, som var at købe, forsvandt hurtigt ud af butikkerne. En akut mangel på sukker førte til almindelig hamstring. I forbindelse med husholdningernes store overskud af rubler udhuledes derved tilfiden til den egne valuta hurtigt. Det blev til en ond spiral, hvor befolkningen søgte at komme af med rubler i bytte med snart sagt hvad som helst.

Økonomen V. Bogatjov offentliggjorde en artikel i tidsskriftet Kommunist i foråret 1989, hvori han konstaterede, at „smykker, møbde tæpper, halvt ubrugbare TV- og husholdningsapparater, alt som kan op-lages, er købt op“.

Befolkningen i andre sovjetrepublikker end den russiske opfattede drukkenskabet som et specielt russisk problem. De sydlige republikker havde slet ikke samme problem. Da Moskva udsendte dozerbladstraktorer for at ødelægge titusinder af hektarer vinplanter først og fremmest i Georgien og Moldavien for at nedskære produktionen af alkohol, følte dette derfor som dybt uretfærdigt. Hvorfor skulle deres vingårde jævnes med jorden, fordi russerne havde spiritusproblemer?

Den daværende sovjetiske udenrigsminister Eduard Sjeverdjadze, der selv var georgier, beskriver dette med bitterhed i sin bog „En fremtid i frihed“. Han syntes at kampagnen angreb selv rødderne i den georgiske kulturtradition. Det har forbindelse hermed, at både Georgien og Moldavien var blandt de første republikker, som brød med Moskva ved at udråbe deres suveræniteten inden for Sovjetunionen.

Der førtes altså ingen seriøse diskussioner i den kommunistiske ledelse om, hvordan det skulle være

muligt at oprette et fungerende markedsøkonomisk system. Debatten førtes først og fremmest på det ideologiske plan, og i den kamp vandt de venstreorienterede en klar sejr.

Men reformforslagene i Gorbatsjovs tid fik i ordvalget stadig stærkere præg af grundlæggende markedsøkonomiske begreber.

Markedsøkonomiens ideologiske triumf over planøkonomien skabte store forventninger om hurtige fremskridt. De højt satte forhåbninger førte til, at man fortrængte, at perestrojka-perioden helt havde frosset afgørende institutionelle forandringer og opbygning af den menneskelige kapital i form af økonomiske kundskaber, som er helt nødvendige for at drive en fungerende markedsøkonomi.

„I Rusland troede man på hjælp fra vest, og i vest troede man, at Rusland i en håndvending skulle kunne forvandles til en kopi af vest“, skriver de to svenske øststatsforskere i deres bog.

Den vestlige verdens engagement indledtes allerede under den sidste tid, Gorbatsjov var ved magten. Men anti-alkoholkampagnen havde iøjnefaldende positive virkninger på folkesundheden. Antallet af dødsfald pr. 100.000 af befolkningen faldt fra 1376 i året 1985 til kun 1012 i

1987. Det varede helt til 1991, før landet atter var oppe på det tidligere niveau. For landbefolkningen var virkningen endnu tydeligere med et fald 1985-86 fra 1843 til 1326 pr. 100.000.

At Gorbatsjovs anti-alkoholkampagne faktisk havde afgørende betydning for Sovjetunionens fald, har jeg selv kunnet konstatere ved interview med pionerne i den litauiske frihedsbevægelse, som er kendt under navnet Sajudis. Bl.a. har arkitekten Donatas Dauksa fortalt mig, hvordan han var med til at starte en afholdsorganisation i Vilnius uden for det kommunistiske parti allerede i Gorbatsjovstiden. Egentlig var Gorbatsjovs idé, at afholdsforeninger skulle opbygges inden for og af kommunistpartiet.

Men i Litauen opbyggede man to parallelle: En inden for partiet og en udenfor. De sidstnævnte støttedes uofficielt af den katolske kirke. Denne afholdsorganisation udgjorde senere grundlaget for den politiske modstandsbevægelse Sajudis, som fik gennemført Litauens selvstændighedserklæring.

Greinin var fyrstu ferð í Agitatorin í október 1996.

Stefan Hedlund, professari við Eysturstatsstovnin á lærða háskúlanum í Upsala í Svøríki. Hann er annar teirra, sum hefur granskað í alkoholiðurskiftinum í gamla Sovjetsamveldinum. Hansara niðurstøða er, at alkohol førði til stóra sovjetiska falið